

AVRUPA BİRLİĞİ-ORTA ASYA İLİŞKİLERİNDE TÜRKİYE: GENEL BİR DEĞERLENDİRME

1991 yılından sonra AB'nin Orta Asya bölgesine yönelik olarak geliştirdiği politikalar hem bölgesel ve küresel konjonktürle hem de Birliğin kendi öncelikleri ve içinde bulunduğu koşullarla şekillenmiştir.

Prof. Dr. Pınar Köksal

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye

Bu makalenin amacı, Orta Asya bölgesinin Avrupa Birliği (AB) açısından yerini ve önemini AB ile Türkiye arasındaki dinamiklerle ilişkilendirerek incelemektir. Makalenin ilk kısmında AB'nin Orta Asya bölgesine yönelik politikalarının genel bir çerçevesi çizilmektedir. İkinci kısım Birliğin bu bölge ile ilişkilerinde Türkiye'nin yerini ele almaktadır. Üçüncü ve son kısımda ise AB-Orta Asya-Türkiye ekseninde yaşanan bazı gelişmelerin kısa ve uzun dönemdeki etkilerine ilişkin genel yorumlar sunulmaktadır.

AB'nin Orta Asya Politikaları

1991 yılından sonra AB'nin Orta Asya bölgesine yönelik olarak geliştirdiği politikalar hem bölgesel ve küresel konjonktürle hem de Birliğin kendi öncelikleri ve içinde bulunduğu koşullarla şekillenmiştir. 1990'lı yıllarda geliştirilen politikalara bakıldığında ilk göze çarpan 1991-2006 döneminde uygulanmış olan TACIS (*Technical Aid to the Commonwealth of Independent States*, Tr. Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım) programıdır. Program, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte pazar ekonomisine geçmek isteyen Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerine maddi ve teknik destek sağlayarak bu geçişi bilgi transferi (*know-how*) ile kolaylaştırmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda AB, BDT ülkelerine bankacılık, taşımacılık, gıda üretimi, enerji üretimi, tarımın geliştirilmesi ve şirketlerin yeniden yapılandırılması gibi

alanlarda destek vermiştir. Yine aynı dönemde geliştirilen TRACECA (*Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia*, Tr. Avrupa-Kafkasya-Asya Taşımacılık Koridoru) önemli bir altyapı projesi olarak karşımıza çıkmaktadır. 1993 yılında formüle edilen bu proje ticaretin genişletilmesi ve ekonomik büyümenin sağlanmasına yönelik olarak yürürlüğe konmuştur. 1996 yılında geliştirilen ve 2006'ya kadar yürürlükte kalmış olan INOGATE (*The Interstate Oil and Gas Transportation to Europe*, Tr. Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Doğalgaz Taşımacılığı) programı da bölgede enerji alanındaki işbirliğini arttırmayı amaçlamaktaydı.

2000'li yıllardan itibaren AB'nin Orta Asya bölgesi ile daha yakından ilgilenmeye başladığı gözlemlenmektedir. 2003 yılında geliştirilen BOMCA (*Border Management Program in Central Asia*, Tr. Orta Asya'da Sınır Yönetimi Programı) ile CADAP (*Central Asia Drug Action Program*, Tr. Orta Asya Uyuşturucu Eylem Programı) özellikle Orta Asya için oluşturulmuş projeler olarak dikkat çekmektedir. BOMCA, sınır güvenliğini ön plana koymakta ve yasadışı bir şekilde sınırlardan geçirilen uyuşturucularla, silahlarla ve radyoaktif maddelerle mücadelede Orta Asya ülkelerine destek sunmayı amaçlamaktaydı. Benzer şekilde CADAP da bu ülkelerde uyuşturucu kullanımının yaygınlaşmasını engellemek için oluşturulmuştur.

Ancak 2007 senesi bu bağlamda bir dönüm noktası olmuştur. AB, tarafından geliştirilen *Strategy for a New Partnership with Central Asia* (Tr. Orta Asya ile Yeni Bir

İki tarafın daha güçlü bir ortaklık oluşturmasına vurgu yapan 2019 Strateji Belgesi, Birliğin bölge ile ilişkilerinde daha bütüncül, kapsamlı ve sistematik bir tutum benimsediğini göstermesi açısından önemlidir.

Ortaklık İçin Strateji Belgesi), Birlik ile Orta Asya arasında bazı önemli alanlarda işbirliğini hedeflemektedir. Belgede iyi yönetim, hukukun üstünlüğü, insan hakları, demokratikleşme, sivil toplum, yargı reformu, seçim reformu, istikrar, güvenlik, sınır yönetimi, göç, insan-uyuşturucu-silah kaçakçılığı, organize suçlar ve uluslararası terörizm gibi alanlarda AB'nin deneyimlerinin ve birikimlerinin paylaşılmasına vurgu yapılmıştır. Bunlara ek olarak, Orta Asya ülkelerine teknik yardım yapılması ile iki taraf arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin artırılması konularına öncelik verileceği de belirtilmiştir.

Bir diğer önemli gelişme 2017 yılında *Strengthening and Energizing EU-Central Asia Relations* (SEnECA, Tr. AB-Orta Asya İlişkilerini Güçlendirme ve Harekete Geçirme) konsorsiyumunun oluşturulması ile yaşanmıştır. Orta Asya'nın AB için önemine vurgu yapan bu konsorsiyumun amacı, iki taraf arasında araştırma alanları ve kamu politikaları konularında daha sıkı ilişki kurulması olarak açıklanmıştır.

SEnECA'dan iki yıl sonra, ilki 2007 yılında imzalanmış olan Strateji Belgesinin ikincisi oluşturulmuş ve bu belge AB'nin Orta Asya'ya yönelik politikalarında bir diğer önemli gelişme olmuştur. İki tarafın daha güçlü bir ortaklık oluşturmasına vurgu yapan 2019 Strateji Belgesi, Birliğin bölge ile ilişkilerinde daha bütüncül, kapsamlı ve sistematik bir tutum benimsediğini göstermesi açısından önemlidir. Belge ile iki taraf arasındaki işbirliğinin pek çok alanda daha da artırılması öngörülmektedir. Bu alanların başında bölgesel istikrar gelmektedir ve radikal akımlar, uyuşturucu kaçakçılığı, su çatışmaları, güvenlik ve sınırların korunması konularında iki tarafın daha fazla ortak politika geliştirmesi hedeflenmektedir. İnsan hakları ve hukuk devleti belgede yer alan bir başka öncelikli alandır. Bu bağlamda AB'nin insan haklarının uluslararası standartlarda geliştirilmesi, düşünce-ifade-basın ve örgütlenme özgürlüğü, kadınların- çocukların-azınlıkların hakları ve işkencenin önlenmesi gibi konularda Orta Asya ülkelerine yardımcı olacağı vurgulanmaktadır. Buna ek olarak, sivil toplumun güçlendirilmesi ve yolsuzlukla mücadele konuları da belgede yer almıştır. 2019 Strateji Belgesi ekonomik alanda da bazı konulara vurgu yapmaktadır: iki taraf arasındaki ticaret hacminin artırılması, Hazar Denizi'nin altından geçecek ve Türkmenistan ile Azerbaycan'ı birbirine bağlayacak bir boru hattının

inşa edilmesi ve iş standartlarının yükseltilmesi bu çerçevede öne çıkmaktadır. Belgede ayrıca akademik işbirliğine de vurgu yapılarak öğrenci ve akademisyen değişim programlarının geliştirilmesi de yer almaktadır.

AB'nin Orta Asya bölgesine yönelik olarak geliştirmiş olduğu politikalar genel olarak bakıldığında bu politikaların Birliğin başka ülkeler ve/veya bölgelerle ilişkilerinde de öncelik verilen konulara eğilmekte olduğu görülebilir: demokrasi, insan hakları ve bireysel özgürlükler, hukuk devleti, barış, etkili yönetim, sürdürülebilir kalkınma ve ekonomik büyüme, ticaretin artırılması, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, enerji güvenliği, uluslararası işbirliği ve bölgesel istikrar. AB ayrıca dış politikada uluslararası suçlarla, köktendincilikle ve yasadışı göçle mücadele konularına da büyük önem vermektedir. Son yıllarda öne çıkan sınır güvenliği, çevre kirliliği, su kaynaklarının etkin ve verimli kullanımı gibi meseleler de Birlik tarafından gündeme getirilmiştir. Bu bağlamda bu konular Birliğin Orta Asya ile ilişkilerinde de öncelikli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ancak AB'nin Orta Asya'ya yönelik tüm bu tür politikaları incelendiğinde genel olarak başarısının sınırlı olduğu öne sürülebilir. Birliğin kendi içinde siyasal ve ekonomik sorunları vardır. Bu sorunlar arasında en öncelikli olanı bütünlüğün ve görüş ve eylem birliğinin sağlanamaması gelmektedir. 'Brexit' belki de bu durumun en somut göstergesi olmuştur. Buna ek olarak avro bölgesinde yaşanan krizler, siyasal anlaşmazlıklar, Birliğe kabul edilen yeni üyelerin uyum sorunları,¹ Gürcistan, Moldova ve Ukrayna gibi AB bölgesinde yer almak isteyen ülkelere ilişkin tartışmalar Birliğin uluslararası ağırlığını azaltan unsurlar olarak görülebilir. Tüm bu sorunların, AB'nin diğer bölgelerde olduğu gibi- Orta Asya bölgesindeki etkisini de zayıflatmış olduğu düşünülebilir. Ancak bu zayıflığın nedenlerine biraz daha ayrıntılı bakıldığında daha özel ve belirleyici üç ana etken göze çarpmaktadır. Birinci etken, 20. yüzyıl boyunca bu bölgenin AB tarafından öncelikli kabul edilmemesidir. Bu durumun 1991 sonrasında da çok fazla değişmediği öne sürülebilir. AB bu bölgeye görece daha az ilgi göstermiş, daha temkinli yaklaşmış ve daha geç bir dönemde özel politikalar üretme gereği duymuştur. Bu bağlamda Birlik için Kafkasya ve/veya Karadeniz bölgesine yönelik olarak geliştirilmiş politikaların varlığında söz edilse bile, Orta Asya'nın bu çerçevede en azından 1990'ların sonuna kadar görece daha geri planda kaldığı açıktır. Örneğin 2004 yılında yürürlüğe giren *European Neighborhood Policy* (Avrupa Komşuluk Politikası), önceliği Orta Asya'ya değil, AB'nin sınır bölgelerinde yer alan Avrupa Rusya'sına (Belarus, Moldova, Ukrayna) vermiştir. Ayrıca bu projeye bazı Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkeleri de dâhil edilmiştir.² 2008 yılında imzalanan *Eastern Partnership* (Tr. Doğu Ortaklığı) projesi ise Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Belarus, Moldova ve Ukrayna ile AB arasındaki ekonomik

ilişkileri güçlendirmek ve derinleştirmek amacını gütmektedir.³

Birliğin Orta Asya politikalarının başarısını sınırlı kılan ikinci ana etken, bu politikaların dönemsel dinamikler, bağlamlar ve AB'nin kendi önceliklerine bağlı olarak değişip dönüşmesidir. Bir diğer deyişle, 1990'ların başından itibaren AB'nin bölge politikaları nelerin ön plana alınacağına ya da vurgulanacağına bağlı olarak farklılıklar göstermiştir. Örneğin 1990'ların başında AB'nin temel önceliği Doğu Avrupa ülkeleri olmuş, bu bağlamda yalnızca Orta Asya'ya yönelik bir dış politika oluşturulmamıştır. Bu dönemde Orta Asya AB için BDT'nin ya da Sovyet ardılı cumhuriyetlerin içinde yer alan bir bölge olmanın ötesine geçmemiştir. Ancak bu durum 11 Eylül saldırılarının ardından değişmiş, Afganistan'daki koşulların yol açtığı güvenlik kaygıları öne çıktığı için Orta Asya'nın önemi artmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin 2021 yılında Afganistan'dan tümüyle çekilmesi sonucu Orta Asya'ya verilen stratejik değer yükselmiştir. Taliban'ın yönetimi yirmi yılın ardından tekrar ele geçirmesiyle birlikte AB yeniden bölge için hukuk devleti, demokrasi, yönetim, evrensel insan hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği gibi konuların önemine vurgu yapmaya başlamış ve bu alanlarda Orta Asya ülkeleri ile işbirliğini öncelikli hale getirmiştir.

11 Eylül'ün damgasını vurduğu 2000'li yıllar ayrıca AB'nin Orta Asya'ya ilgisinin enerji güvenliği ve çeşitliliği bağlamında da arttığı yıllardır. Özellikle Kazakistan ve Türkmenistan'daki zengin gaz ve hidrokarbon rezervleri ve Hazar üzerinden bu kaynakların AB'ye ulaştırılması giderek daha öncelikle bir dış politika gündemi oluşturmuştur. Bu gelişmeler Birliğin 2007 yılında daha önce değinilen ilk Orta Asya Strateji Belgesinin yayınlanması ile sonuçlanmıştır. Bu belge ile AB, Orta Asya'ya daha önce olmadığı kadar yakınlaşmış ve bölgeye özel bir önem atfettiğini göstermiştir.

AB'nin Orta Asya'daki sınırlı etkisine ilişkin üçüncü etken, Birliğin çoğu zaman 'değerler' ve 'çıkarlar' arasında kalması ve bu durumun yarattığı sıkışmışlıktır. Birlik, 'temel değerleri' olarak vurguladığı insan hakları, hukuk devleti ve özgürlükler gibi kavramları dış politika çizgisinde her zaman etkin ve tutarlı bir biçimde uygulayamamaktadır. AB'nin ekonomik kaygıları ve güvenliğe ilişkin 'çıkarları' kimi durumlarda insan hakları ihlallerinin görmezden gelinmesi ya da bu konuda uygulanan yaptırımların bir süre sonra gevşetilip etkisizleştirilmesi ile sonuçlanmaktadır. Bu çerçevede örneğin AB'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığının bu ülke ile ilişkilerinde insan hakları konusunu göz ardı etmesinin ana nedeni olduğu öne sürülebilir.⁴ Benzer şekilde, Özbekistan'da 2005 yılında patlak veren Andican olayları ile 2006'da Belarus'ta

yapılan seçimlerin ardından AB bu iki ülkeye yaptırımlar uygulamış; ancak bu yaptırımlar iki yıl sonra kademeli olarak kaldırılmıştır. Kısacası, bu tür yaptırımların kimi durumlarda sadece 'sembolik' olduğu görülmektedir. Bu bağlamda AB, kendi 'çıkarlarına' öncelik veren bir tutum sergilediği ve 'değerlerine' ters düşen uygulamaları benimsemiş otoriter rejimlerle işbirliği yaptığı için eleştirilmektedir.

AB-Orta Asya İlişkilerinde Türkiye

Türkiye'nin AB ile Orta Asya ülkeleri arasındaki ilişkilerdeki yerini daha net görebilmek için bu konudaki değerlendirmenin biraz daha geniş bir çerçeve içine yerleştirilmesi uygun olacaktır. Bu amaçla çalışmanın bu kısmında AB için en hayati konulardan olan enerji meselesine değinilecektir. Enerji, Türkiye, AB ve Orta Asya bölgesini birbirine bağlayan en belirgin ortak payda olarak karşımıza çıkmaktadır.

1990'lı yıllarda Türkiye'nin Orta Asya ile geliştireceği özel ilişkilerin ülkenin AB'ye tam üyeliğini kolaylaştıracak zaman zaman dile getirilmiştir.

Bu bağlamda göz önünde bulundurulması gereken en temel nokta AB'nin enerji, özellikle de petrol ve doğal gaz açısından dışa bağımlı ve açık veren bir bölge olmasıdır. Birlik enerjinin güvenli bir şekilde ve kesintisiz ithalatına çok önem vermektedir. AB'nin dış politikasında enerji güvenliğinin ve enerji stratejisinin büyük yer tuttuğu çok açıktır. Ayrıca enerjide dışa bağımlı olan Birliğin bu konuda dikkate almak zorunda olduğu bölgesel ve küresel koşullar da vardır. Bunların en başında Rusya'nın enerji ihracatı ile ilgili olarak attığı adımlar gelmektedir. Rusya AB'nin en büyük enerji tedarikçisidir ve Birliğin bu ülkeyi devre dışı bırakmak ya da dikkate almamak gibi bir lüksü yoktur. Rusya'dan ihraç edilen doğal gazın çok büyük bir kısmı Ukrayna topraklarından geçerek AB'ye ulaşmaktadır. Rusya ve Ukrayna arasındaki gerginlikler ve anlaşmazlıklar 2000'li yılların ortalarından itibaren Avrupa'nın enerji güvenliğini olumsuz yönde etkilemiştir. 2008'de Rusya'nın doğal gazı kesmesi Avrupa'da soğuktan ölümlere yol açmıştır. Şubat 2022'den bu yana devam etmekte olan Rus-Ukrayna savaşı ise bu durumu daha önce olmadığı kadar karmaşıklştırmıştır.

Enerji konusundaki avantajının farkında olan Rusya, bu konudaki gücünü kaybetmek istememekte ve sadece Ukrayna değil, Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinde de ağırlığını hissettirmeye çalışmaktadır. AB açısından enerji temininde önem arz eden bu iki bölgede Rus etkisinin devam etmesi ayrı bir sorun alanıdır.⁵ AB'nin hem

Rusya'nın etkisini kırmak hem de kendi enerji güvenliğini ve tedarikini sağlamak amacıyla yöneldiği bölgeler arasında Orta Asya da yer almaktadır. Orta Asya ülkeleri sahip oldukları zengin petrol ve doğal gaz kaynakları ile Rusya'ya alternatif olarak görülmektedirler. Rusya ile Ukrayna arasındaki gerilim ve nihai olarak patlak veren savaş bölgenin AB nezdindeki önemini daha da artırmış görünmektedir. Birlik, Orta Asya ile daha yakından ve daha doğrudan ilgilenmeye başlamıştır. Bu yeni dönemde Rusya'yı devre dışı bırakarak Hazar yolu ile Orta Asya petrolünün ve doğal gazının Avrupa'ya ulaştırılmasına yönelik projelerin daha fazla gündemde olacağı açıktır. AB'nin boru hatları diplomasisi ya da boru hatları politikası çerçevesinde önümüzdeki yıllarda Orta Asya ile daha yoğun bir şekilde ve daha direk ilişki kurması kuvvetle muhtemeldir.

Bu genel çerçeve ve farklı dinamikler bağlamında Türkiye'nin yerine bakıldığında ilk göze çarpan nokta ülkenin AB ve Orta Asya ile ilişkilerindeki kendine özgü konumu olmaktadır. 1990'lı yıllarda Türkiye'nin Orta Asya ile geliştireceği özel ilişkilerin ülkenin AB'ye tam üyeliğini kolaylaştıracağı zaman zaman dile getirilmiştir. O dönemde Türkiye açısından Orta Asya'nın AB'ye 'alternatif' olmasından ziyade iki bölge arasında 'köprü' rolü oynayabileceği vurgulanmıştır. Ancak zamanla Türkiye'nin 'köprü' rolünün sınırlılıkları anlaşılmış ve gerek AB gerekse Orta Asya ülkeleri ile karşılıklı olarak bazı gerginlikler ve hayal kırıklıkları yaşanmıştır. Buna ek olarak Türkiye'nin coğrafi konumu nedeniyle bu bölgede bir enerji hub'ı olma hedefi, yerini enerji transferinde 'transit ülke' olmaya bırakmıştır. Ne Amerika ne AB ne de Orta Asya ülkeleri Türkiye'nin 'hub' rolünü desteklemiş, bu durum ülkenin 'jeostratejik' öneminden kaynaklanan beklentilerin azalmasına yol açmıştır. Öte yandan Türkiye'nin kendisi de tıpkı AB ya da Orta Asya ülkeleri gibi Rusya'yı tümüyle dışlayan bir dış politika izleme yoluna gidememiştir. Bugün gelinen noktada Türkiye'nin AB-Orta Asya ilişkilerinde elinde tuttuğu 'enerji kartı' tümüyle geçerliliğini yitirmemiş olsa da ülkenin iki taraf arasında önemli bir rol oynama potansiyelinin sınırlı olduğu belirtilmelidir.

AB'nin Türkiye ile ilişkilerinin kendine özgü yapısı da Birliğin Orta Asya politikasını anlamada önem taşımaktadır. Bu ilişkilerin resmi olarak başlaması 1959'a kadar uzanmaktadır. Soğuk Savaş yıllarında Türkiye AB için stratejik öneme sahip olsa da, ilişkilerin seyri 1991 sonrası dönemde değişmiştir. Türkiye'nin 'Avrupalı' kimliği giderek daha fazla sorgulanmış, Almanya, Fransa ve Avusturya gibi ülkelerde Türkiye karşıtı siyasal ve popüler söylemler güçlenmiştir. 2000'li yılların ortalarından itibaren üyelik müzakereleri yavaşlamış, 2007'den sonra ise durma noktasına gelmiştir. 2013 yılında patlak veren Gezi olayları sonucu iyice zedelenen ilişkiler, 2016'daki darbe girişiminin ardından dibe vurmuştur. Türkiye'nin cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine 2017 yılında geçişinden

Enerji konusundaki avantajının farkında olan Rusya, bu konudaki gücünü kaybetmek istememekte ve sadece Ukrayna değil, Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinde de ağırlığını hissettirmeye çalışmaktadır.

yaklaşık iki yıl sonra Avrupa Parlamentosu Türkiye ile müzakereleri askıya alma kararı almıştır.

Ancak 2010'lu yıllardan başlayarak giderek daha fazla gündeme gelen göç meselesi AB ile Türkiye arasında yeni bir diyalog başlatmıştır. Birlik göç yönetimi bağlamında sınırlarını kapatmak ya da korumak istemektedir. Bu çerçevede Türkiye AB tarafından kendi sınır güvenliğini sağlama potansiyeline sahip bir 'komşu ülke' olarak algılanmaktadır. Ege Denizini aşarak önce Yunanistan adalarına, sonra da Balkanlar üzerinden Avrupa'ya girmeye çalışan kaçak göçmenlerin ya da mültecilerin göç rotası üzerinde bulunan Türkiye en yakın 'transit ülke' olarak ön plana çıkmıştır. 2013 yılında imzalanan Geri Kabul Antlaşmasını takiben 2015'te Türkiye on yıl aranın ardından yeniden bir AB zirvesine katılmıştır. Ancak bu diyalog, giderek daha fazla 'Kale Avrupası' olan ve içine kapanan AB ülkeleri ile Türkiye arasındaki ilişkileri 'tam üyelik' çerçevesinde geliştirme potansiyeline sahip değildir. Bu bağlamda AB ile Türkiye arasında göç yönetimine ilişkin olarak sürdürülen görüşmelerin, Birliğin Orta Asya'ya yönelik politikalarına bir etkisi olacağını öne sürmek de gerçekçi olmayacaktır. Bir diğer deyişle Türkiye'nin AB nezdinde önemini artırmış gibi görünen bu konunun Birliğin Orta Asya bölgesi ile ilişkilerinde doğrudan ya da dolaylı bir katkı sunması olasılığı çok düşüktür.

Sonuç

AB-Orta Asya ilişkilerinde Türkiye'nin yeri, hem bu üçlünün dış politika öncelikleri hem de Avrasya bölgesinin kendine özgü dinamikleri ile şekillenmektedir. Ayrıca bu öncelikler ve dinamikler dönemsel gelişmelere bağlı olarak da değişiklik göstermektedir. Bunun en son ve çarpıcı örneği 24 Şubat 2022'den bu yana devam etmekte olan Rusya-Ukrayna savaşıdır. Bu savaşın bölgedeki dengeleri önemli ölçüde değiştireceği açıktır. Savaş AB'nin hem Rusya'ya bağımlılığı hem de enerji güvenliği açısından kırılma noktası olarak gözükmektedir. Resmi açıklamalarda Ukrayna'dan yana net bir tavır almış gözükse de, Birliğin bu konuda endişeli olduğu açıktır. Bu çerçevede Türkiye'nin 'enerji kartı' tekrar gündeme gelebilir ve ülke, AB-Orta Asya ilişkilerinde bir enerji hub'ı olamasa bile 'enerji koridoru' olarak önem kazanabilir. Öte yan-

dan, bu senenin Eylül ayında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ile ilgili yaptığı açıklama dengeleri tümünden değiştirebilir ve zaten karmaşık olan denklemleri ve dinamikleri farklı bir biçimde şekillendirebilir. Erdoğan, örgütün Özbekistan'da gerçekleşen 22. Devlet Başkanları Zirvesi'nin ardından yaptığı değerlendirmede Türkiye'nin ŞİÖ'ne 'tam

üyelik' hedefini dile getirmiştir. Çok yeni olan bu gelişmenin kısa ve uzun vadedeki yansımalarının ne olacağı konusunda yorum yapmak için henüz oldukça erkendir. Ancak NATO üyesi olan Türkiye'nin ŞİÖ'ne tam üyeliğin ülkenin gerek AB ile ilişkilerinde, gerek Birliğin Orta Asya ile diyalogundaki rolüne ilişkin farklı tartışmaları da beraberinde getireceği açıktır.

Sonnotlar

- 1 2004 yılında 10 yeni üyenin AB'ye tam üyeliği 'genişleme yorunluğu' yaratmış ve bu durumu daha da belirginleştirmiştir.
- 2 Cezayir, Fas, Tunus, Libya, Mısır, İsrail, Lübnan ve Suriye.
- 3 Ancak yine de AB'nin Orta Asya politikalarının son dönemlerde daha kapsayıcı ve sistematik hale geldiği ve bölgeye yönelik ilginin arttığı da vurgulanmalıdır. Bu konuya ilerleyen kısımlarda daha ayrıntılı yer verilecektir.
- 4 Ancak Rusya'nın 24 Şubat 2022'de Ukrayna'ya savaş açması sonucu AB daha etkin yaptırımları devreye sokmuştur.
- 5 Bu bağlamda Amerika ile AB'nin çıkarlarının örtüştüğü de belirtilmelidir. Rusya'nın petrol ve doğal gazla ilgili hâkimiyetinin kırılmasını isteyen ABD, Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı ve Nabucco gibi projelere destek vermiştir.